

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Bruyneel, Elisabeth, *De Hoge Gezondheidsraad (1849-2009). Schakel tussen wetenschap en volksgezondheid* (Leuven: Peeters, 2009, 230 blz., ISBN 978 90 429 2249 5).

Het was een logische gedachte dat medio negentiende eeuw, toen de miasmatheorie hoogtij vierde en het hygiënisme in opkomst was, er in België een orgaan in het leven werd geroepen dat moest proberen de door vieze luchten en vreselijke leefomstandigheden bedreigde volksgezondheid zowel lichamelijk als geestelijk op een hoger peil te brengen. De Hoge Gezondheidsraad werd in 1849 opgericht en historica/journaliste Elisabeth Bruyneel heeft ter ere van het 160-jarig bestaan een inhoudelijk fraai en daarbij goed geschreven boek erover geschreven. Laat ik echter, dat gezegd hebbende, met de kritiekpunten beginnen zoals het ontbreken van een in een dergelijk werk eigenlijk onontbeerlijke index, en het gebruik van het woord ‘we’ terwijl ze toch echt de enige auteur is.

Het valt op dat Bruyneel bij tijd en wijle de eigen opvattingen niet buiten de deur houdt. Daar is wat mij betreft niet veel op tegen, maar er is wel iets op tegen om bepaalde ideeën van artsen ‘vreemd’ te noemen als ze dat alleen zijn vanuit een hedendaagse optiek, terwijl die ideeën in de tijd dat ze werden gespuid echt zo vreemd niet waren. Bruyneel verklaart het, ondanks cholera en tbc, geringe artsenbezoek in de negentiende eeuw uit de economische nood van de arbeiders. De meesten hadden eenvoudigweg het geld niet om naar de dokter te gaan. En als ze gingen, was het te laat. Maar was het niet vaak ook zo dat als ze eerder waren gegaan het in veel gevallen gewoon weggegooid geld was? Had men in die tijd dan al zoveel van de gemiddelde arts te verwachten? Er was inderdaad wantrouwen, maar dat was niet geheel en al op drijfzand gebaseerd, iets wat Bruyneel elders zelf ook aangeeft als ze schrijft dat tijdens de cholera-epidemie bepaalde maatregelen moesten worden doorgevoerd omdat de meeste artsen geen idee hadden hoe cholera moest worden bestreden.

Het neemt allemaal niet weg dat Bruyneel een fraai werk heeft geschreven waarin zowel de medische breedte – strijd tegen weinig frisse abortuspraktijken, moeder-en-kindzorg, publieksvoorlichting, sociale wetgeving en indamming van venerische ziekten tot ziekenhuisbouw –, als de

invloed van nieuwe medische vindingen en paradigmawisselingen, politieke beïnvloeding en economische gevoeligheden van het werk van de raad, goed tot uiting komen. Zo werd de binding met de politiek al meteen duidelijk toen bleek dat de raad na een vijftal jaren eigenlijk al op sterven na dood was en enkel gered werd door een kabinetswisseling die de liberalen van Frère-Orban in het zadel bracht, die meer dan de conservatieven oog hadden voor de zegeningen van hygiënistische maatregelen.

De band met de liberalen bleek toen ook nog op een andere wijze. Zij waren destijds uiteraard van ‘gegoede komaf’ en dat gold ook voor de leden van de raad die zich van de armoedige levensomstandigheden van de arbeiders dan ook maar weinig konden voorstellen. Dat blijkt althans uit de inschatting van de hoogte van de huur die volgens de leden van de raad een gemiddelde arbeider maandelijks kon opbrengen. En als dat dan niet lukte, lag daarvoor de schuld niet bij inkomen of huur, maar bij de arbeider die losbandig was en zijn geld verzoop (wat overigens ook wel eens klopte). Ook van kinderarbeid – jongens én meisjes – was de raad minder afkerig dan gedacht zal worden. Nog erger dan een werkend kind was immers een kind dat zijn tijd in ledigheid verslampamperde. Het was alleen zaak de ergste kantjes ervan af te halen. Het is niet de enige keer dat bleek dat de raad niet alleen ogen en oren had voor de noden van het gewone volk, maar ook voor de belangen van de hogere klasse. Meermaals werden maatregelen die uit puur gezondheidsoogpunt in feite onontkoombaar waren, niet doorgevoerd omdat zij naar de inschatting van de raad de economische belangen van België te zeer zouden schaden. De raad heeft echter ook wel eens onpopulaire maatregelen genomen simpelweg omdat ze die noodzakelijk achtte voor naleving van de haar gegeven taak. Een voorbeeld is de nadruk op het belang van beweging, en dan met name op gymnastiek, iets dat toentertijd op zijn best als grappig tijdverdrijf werd gezien.

Het is tenslotte wat vreemd om te zien dat, terwijl er in de titel toch echt 1849-2009 staat, er van de ongeveer 200 pagina’s tekst slechts negen de periode van beurskrach tot heden behandelen. Het betekent dat de ene helft van de historie uitputtend wordt behandeld en de andere helft afgeraffeld. Het is een keuze die weliswaar enigszins wordt verdedigd door te wijzen op de beknoptheid van de notulen van de raad na de Tweede Wereldoorlog, maar notulen zijn uiteraard niet de enige bron van een historicus en waren dat voor Bruyneel voor de periode vóór de oorlog ook niet. Beter was het dan ook geweest gewoon te zeggen wat het in feite is: een geschiedenis van de eerste helft van de zittingsperiode van de raad met een korte toevoeging over de

tweede.

Leo van Bergen, Vrije Universiteit Amsterdam

Webrecensie BMGN - LCHR 126:3 (2011)

Buijnsters, Piet J., *Geschiedenis van de Nederlandse bibliofilie. Boek- en prentverzamelaars 1750-2010* (Nijmegen: Vantilt, 2010, 511 blz., ISBN 978 94 6004 043 6).

Het gebeurt niet vaak dat een cultuurhistorisch fenomeen wetenschappelijk beschreven wordt door iemand die het bewuste verschijnsel zelf belichaamt. Dit historisch overzicht van de Nederlandse bibliofilie – door de auteur gedefinieerd als het verzamelen van boeken waarbij bijzondere waarde gehecht wordt aan de esthetische vorm van het boek – is van deze combinatie een briljant voorbeeld. Piet Buijnsters, emeritus van de universiteit van Nijmegen, heeft vele wetenschappelijke artikelen over bibliofiele verzamelaars op zijn naam staan. Maar hij is meer dan een onderzoeker die de zaken met de voorgeschreven afstandelijkheid benadert. Zijn *Het verzamelen van boeken. Een handleiding* geldt nog altijd als de beste gids voor boekenliefhebbers met een verzamelaarsinstinct. Samen met zijn echtgenote is hij zelf een groot collectioneur, meer bepaald van kinderboeken, wat in 2001 leidde tot een monografie over het Nederlandse kinderboek in de negentiende eeuw. In 2007 publiceerde hij een *Geschiedenis van het Nederlandse antiquariaat*. Als iemand een geschiedenis van het verzamelen van boeken in Nederland moest en kon schrijven, grotendeels from scratch, was het wel Piet Buijnsters. Soms zag hij zich verplicht om zijn eigen aanwezigheid op deze specifieke nichemarkt te vermelden, maar hij deed dit netjes in de derde persoon.

Van zijn monografie over de antiquarische boekhandel beschouwt hij deze geschiedenis van de bibliofilie als het onmisbare pendant. In de wereld van de bibliofilie is er inderdaad sprake van een intensieve, op wederzijds vertrouwen gestoelde wisselwerking tussen de antiquaar en de verzamelaar. Vanzelfsprekend is de gespecialiseerde boekhandelaar helemaal afhankelijk van wat zijn klanten willen betalen voor een zeldzaam of anderszins bijzonder boek. Maar vice versa laat ook de bibliofiele verzamelaar zich leiden door wat er op de antiquarische markt beschikbaar is. De beste antiquaren – zoals de Amsterdammer Frederik Muller, die in de hoofdstukken over de negentiende eeuw regelmatig ter sprake komt – slagen erin om sommige klanten warm te maken voor tot dan toe onontgonnen verzamelgebieden. Hoe belangrijk Buijnsters deze wisselwerking vindt, blijkt uit de verantwoording van de chronologische afbakening van zijn onderzoek. De titel wekt weliswaar de indruk dat het